

Hans S.A. Engdahl. *African Church Fathers – Ancient and Modern: A Reading of Origen and John S. Mbiti*. Stellenbosch: University of Western Cape Press. 2020. 504 s.

I en omfattande teologisk djupdykning ger sig Hans Engdahl, professor emeritus vid University of Western Cape, på en vansklig uppgift: att jämföra några centrala teologiska teman hos den fornkyrklige alexandrinske teologen Origenes (ca 185–254) och en av den moderna afrikanska teologins främsta pionjärer, kenyanen John S. Mbiti (1931–2019). Som titeln antyder för Engdahl dem samman utifrån att båda var teologer födda i Afrika och därför skulle kunna kallas afrikanska kyrkofäder. Ambitionen att på detta sätt peka på att kristen tro och dagens kyrkor inte bara lever av ett europeiskt arv är tydlig. Det handlar om att lyfta fram Afrika som både en tidigkristen och en nutida kreativ teologisk miljö. På så sätt pekar han både bakåt och framåt, tillbaka till en tid innan Europa spelade en avgörande roll för kristen teologi och mot en tid där inte bara majoriteten av de kristna bor utanför Europa och Nordamerika, men vi också måste räkna med att den teologiska reflektionen främst sker på andra kontinenter, kanske inte minst i Afrika.

Det handlar inte, som man kanske kunde vänta sig av en bok som tar upp Origenes och en senare författare, om Origenes betydelse för Mbiti eller ens om hur Mbiti förhåller sig till arvet från Origenes. Utgångspunkten är inte att Mbiti skulle referera till Origenes, vilket han knappast gör, eller att Engdahl upptäckt ett förbisett beroende. Utifrån sin gedigna erfarenhet som teologisk lärare vid University of Western Cape vill Engdahl å ena sidan lyfta fram Mbitis betydelsefulla, men ofta förbisedda, teologiska författarskap, å andra sidan peka på intressanta likheter mellan Origenes och Mbiti och på så sätt ge Mbitis teologi, och därmed nutida afrikansk teologisk reflektion, en förankring i den tidiga kyrkan. Därmed slår han ett slag mot den i dag utbredda idén om att kristen

teologi måste skaka av sig sitt hellenistiska arv för att vara relevant i Afrika och Asien i dag.

I boken utgår Engdahl från en närläsning av Mbitis författarskap, främst hans mer allmänt filosofiska verk *African Religions and Philosophy* (1969) och *Concepts of God in Africa* (1970), och mer specifikt hans bibelteologiska verk *New Testament Eschatology in an African Background* (1971) och *Bible and Theology in African Christianity* (1986). I ett inledande kapitel diskuteras utförligt Mbitis försök att utmejsla en afrikansk religionsfilosofi, inklusive hans tankar kring en särskild afrikansk tidsuppfattning och hans mer kontroversiella försvar för traditionella afrikanska värderingar kring familj och sexualitet, samt den debatt detta väckt. Det blir här tydligt i hur hög grad Mbitis utgångspunkt är en kritik av den västerländska kultur- och religionskolonialismen, liksom hur centralt det var för Mbiti att visa att bibeltexterna ligger närmare hans afrikanska verklighet och livssyn än den som utvecklats i det moderna Europa och exporterats till Afrika.

De två följande kapitlen om Mbitis ecklesiologi och eskatologi utgör något av kärnan i boken. Båda dessa handlar främst om Mbitis arbete med att fläta samman bibeltexterna och den afrikanska livssyn och filosofi han presenterat. Intressant är att se hur Mbiti knyter samman de bibliska berättelserna och själva den bibliska berättartraditionen med berättelser från sin egen kenyanska bakgrund och i berättelserna och berättandet finner samband som han menar skymms av den västerländska exegetiken med dess europeiska förutsättningar. Alltmer kritisk till missionärernas översättningar av bibeltexterna till afrikanska språk kom han också att mot slutet av sitt liv göra en egen och ganska radikal översättning av Nya testamentet till sitt eget modersmål, kikamba, för att så ge folk en bibel som inte filterats genom europeiska ögon.

De följande tre kapitlen behandlar Origenes, hans relation till sin samtids filosofi, hans ecklesiologi och hans eskatologi.

För dessa kapitel är Engdahl starkt beroende av den etablerade Origenesforskningen, som han i huvudsak återger och sammanfattar. Fram träder en ganska konventionell bild av Origenes som en spekulativ och djärv filosof och teolog väl förankrad i platonsk tradition. Vägfarande är Engdahls utförliga diskussion av Origenes ecklesiologi, ett ämne som ofta förbigås i Origenesforskningen och där Engdahl visar hur starkt, om än osystematiskt, Origenes betonar kyrkan som Kristi kropp och därmed den historiska kyrkan och dess sakrament som helt avgörande. Trots att eskatologin är det ämne som vållat mest debatt när det gäller Origenes och därför behandlats utförligast i Origenesforskningen lyckas Engdahl utöver sin sammanfattning av tidigare forskning tillföra en ofta något förbisedd aspekt genom att inkludera en analys av hans skrift om martyriet, en text som sällan tas upp när Origenes syn på de yttersta tingen debatteras.

Efter denna parallella genomgång av Mbitis och Origenes författarskap utifrån de tre temana filosofi, ecklesiologi och eskatologi jämför Engdahl de båda med varandra. Intressant nog finner han en hel del likheter. Utöver deras tydliga förankring i sin samtids och sin kontexts grundläggande livssyn – Mbiti i en föreställd afrikansk filosofi och Origenes i framför allt det platonska arvet – gäller det enligt Engdahl främst förståelsen av tiden, evigheten och uppståndelsen, men även betoningen av Bibelns direkta tilltal och den personliga avgörelsen som grundläggande för kyrkan. Även om man kan ställa sig tveksam till en del paralleller finns det spännande likheter mellan Mbitis tankar om en afrikansk förståelse av tiden och den analys John Behr gör av Origenes tidsuppfattning. Till det kommer att Mbiti, som Engdahl visar, delar Origenes syn på en slutlig enhet, apokatastasis.

Även om *African Church Fathers* inte tillför mycket nytt om Origenes, vilket inte heller är avsikten, är den av intresse inte bara för systematiska teologer utan även för pastorer. Tydligt visar Engdahl hur Origenes

arbete med centrala teologiska frågeställningar hjälper till att kasta ljus över samtida teologer även från delar av världen som inte är rotade i det grekisk-romerska arvet. Hans studie är ett utmärkt exempel på hur nutida afrikanska teologer kan finna beröringspunkter mellan den tidiga kyrkans arbete med att i en grekisk kontext forma en teologi och sitt eget sökande efter en teologi grundad i sin egen samtids syn på världen och människan.

Självfallet kan man undra om det faktum att Origenes kom från Alexandria, och därmed från Afrika, spelar någon roll. Men för de kristna på den afrikanska kontinenten, framför allt söder om Sahara, som lever i kolonialismens och missionens långa skugga, och ofta uppfattas som helt beroende av Europa, är det nog inte utan betydelse. Om boken kan bidra till att lyfta fram inte bara Mbiti utan vår samtids afrikanska teologer med hjälp av Origenes är den värd all uppmärksamhet. Paradoxalt nog och inte oviktigt utgör Engdahls arbete en varning för den slags radikala anti-europeiska teologi som ser det som nödvändigt att förkasta hela den grekisk-romerska kontext som kyrkan växte fram i för en av hellenismen oberörd semitisk biblisk kontext. John Mbiti hade själv nog inte helt gillat att se de samband mellan Origenes och honom själv som Engdahl lyfter fram.

Samuel Rubenson

Professor emeritus, Lund

DOI: 10.51619/stk.u99j3.25386

Peter Enns. *Exodus for Normal People: A Guide to the Story – and History – of the Second Book of the Bible*. Perkiomenville, PA: The Bible for Normal People. 2021. 154 s.

Peter Enns, professor i bibelvetenskap vid Eastern University i Pennsylvania, har kommit att bli ett både välkänt och omdebatterat namn inom framför allt amerikansk evangelikalism genom att han i sitt skrivande återkommande utmanat denna del av